
GEOGRAFICKÝ ČASOPIS

53

2001

4

*Peter Mariot**

PRÍSPEVOK K TYPIZÁCII STREDÍSK CESTOVNÉHO RUCHU

P. Mariot: Contribution to the typification of the tourist resorts. Geografický časopis, 53, 2001, 4, 3 figs., 15 refs.

This study presents several variants of typification of the tourist resorts. It is based on the generally used typification of K. Kulinat. Special attention is given to the issue of hierarchic criteria leaning on the works of P. Mariot. Examples of additional typification of tourist resorts in the Slovakia, which can be found in the atlases of the Slovak Republic and the Czechoslovak Socialist Republic are analysed. Finally it is stressed that typification of tourist resorts still needs elaboration of conceptual and methodological principles.

Key words: typology of tourist resorts, geography of tourism, Slovakia

ÚVOD

Geografia cestovného ruchu sa ako osobitná súčasť systému geografických vied rozvíja v podstate od začiatku druhej polovice 20. storočia. Napriek tomu, že je v porovnaní s inými geografickými špecializáciami pomerne mladá, v priebehu piatich desaťročí si vytvorila pomerne serióznú teoretickú i metodickú základňu. Zdá sa to dosť paradoxné, keď je všeobecne známe, že objekt jej štúdia – cestovný ruch – nebol do súčasnosti jednoznačne a vyčerpávajúco definovaný. Aj napriek snahám o multidisciplinárny prístup k jeho definícii (alebo práve ich zásluhou), si špecializácie rôznych vedných odborov, prejavujúce záujem o štúdium cestovného ruchu (ekonómia, sociológia, ekológia, štatistika a

* Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava

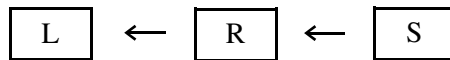
iné), definujú tento zložitý fenomén tak, aby vystúpili do popredia predovšetkým črty, ktoré sú predmetom ich záujmu.

Pre geografiu cestovného ruchu sú takýmito relevantnými črtami aspekty jeho priestorovej diferenciacie. Okrem iných prístupov sa objavilo tiež niekoľko pokusov o modelové vyjadrenie základov priestorovej štruktúry cestovného ruchu. Tieto pokusy sú pomerne kompletne hodnotené v obširnejších prácach, ktoré uverejnili Ruppert a Maier (1970), Hagel et al. (1982), Pearce (1995) a Benthien (1997). V slovenskej geografickej literatúre sa tiež objavilo originálne modelové vyjadrenie priestorovej štruktúry cestovného ruchu. Vo svojej práci ho predstavil P. Mariot (1983) ako výsledok funkčno-chorologického členenia predpokladov cestovného ruchu.

Prvkami tohto modelu sú tri skupiny predpokladov cestovného ruchu, ktoré zohrávajú pri jeho vzniku odlišnú funkciu, majú odlišné priestorové rozmiestnenie a špecifickú orientáciu väzieb na svoje okolie. Skupina lokalizačných predpokladov (L) určuje miesto výskytu (lokalizácie) cestovného ruchu. Ich hodnotenie umožňuje vyjadriť potenciál krajiny pre cestovný ruch (aspekt ponuky). Skupinu selektívnych predpokladov (S) tvoria urbanizačné, demografické a sociologické činitele, ktoré vplývajú na intenzitu účasti obyvateľstva na cestovnom ruchu (uskutočňujú jeho selekciu). Majú disperznú orientáciu väzieb k okoliu. Ich hodnotenie umožňuje vyjadriť intenzitu a štruktúru záujmu o cestovný ruch (aspekt dopytu). Protikladná orientácia teritoriálnych vzťahov lokalizačných a selektívnych predpokladov cestovného ruchu dovoľuje rozlišovať dva typy pólů všeobecnej funkčnej delimitácie priestoru z hľadiska cestovného ruchu – póly lokalizačných predpokladov, resp. póly selektívnych predpokladov cestovného ruchu.

Lokalizačné a selektívne predpoklady cestovného ruchu majú potenciálny charakter. Disperzná orientácia vzťahov pólů selektívnych predpokladov k okoliu nachádza vhodnú možnosť nadviazať na kontrakčnú orientáciu pólů lokalizačných predpokladov. Na uskutočnenie týchto kontaktov je však nevyhnutná skupina realizačných predpokladov cestovného ruchu (R), prostredníctvom ktorej sa cestovný ruch uskutočňuje a nadobúda migračný charakter.

P. Mariot (1983) predstavil na základe týchto úvah funkčno-chorologický model cestovného ruchu, ktorý schematicky zobrazuje odlišné rozmiestnenie predpokladov cestovného ruchu v priestore (obr. 1). Prínosom tohto modelu je predovšetkým jeho jednoduchosť a skutočnosť, že v prípade cestovného ruchu sa oblasti dopytu nekryjú s oblasťami spotreby, ale naopak, vystupujú priestorovo diferencovane.



Obr. 1. Funkčno-chorologický model cestovného ruchu

L – pól lokalizačných predpokladov cestovného ruchu, S – pól selektívnych predpokladov cestovného ruchu, R – realizačné predpoklady cestovného ruchu (podľa Mariota 1983).

V našom príspevku budeme, v zmysle tohto modelu, venovať pozornosť pólom lokalizačných predpokladov cestovného ruchu. Ich základnou teritoriálnou jednotkou sú strediská cestovného ruchu, ktoré majú rôznu polohu, morfológiu, štruktúru, funkciu, sezónnosť návštevnosti a pod. Práve ich rozmanitosť je podnetom pre typizáciu stredísk cestovného ruchu. Túto problematiku si budeme všímať so špeciálnym zreteľom na situáciu v Slovenskej republike.

ZÁKLADNÉ TERITORIÁLNE JEDNOTKY CESTOVNÉHO RUCHU

Problematika hierarchie teritoriálnych jednotiek cestovného ruchu nie je jednoznačne doriešená. Jej zjednotenie komplikuje už spomínaná nejednotnosť pri definovaní cestovného ruchu, ale tiež odlišná intenzita cestovného ruchu v rôznych štátoch, ktorá spôsobuje, že kvantitatívne parametre používané na vymedzenie teritoriálnych jednotiek cestovného ruchu nemajú všeobecnú platnosť, ale uplatňujú sa zväčša na štátnej úrovni.

V geografickej literatúre sa ako základné teritoriálne jednotky cestovného ruchu rozlišujú:

- oblasť (región) cestovného ruchu,
- stredisko (centrum) cestovného ruchu.

Najvyššou hierarchickou teritoriálnou jednotkou cestovného ruchu je oblasť, alebo región cestovného ruchu. Odborná literatúra regióny cestovného ruchu chápe prevažne ako územia, ktoré sú homogénne z hľadiska štruktúry potenciálu krajiny pre cestovný ruch. Ich regionálne dimenzie sú však veľmi rozmanité. Z najširšieho (globálneho) hľadiska môžu zabrať územia s rozlohou desiatok tisíc km² a prekračovať hranice viacerých štátov (napr. Karibský región, Stredomorský región, Alpský región cestovného ruchu a pod.). Väčšinou sa však takáto regionalizácia uplatňuje na úrovni jednotlivých štátov, aj vtedy sa však jednotlivé regióny môžu svojou rozlohou výrazne odlišovať.

Pri vymedzovaní regiónov cestovného ruchu sa podľa Z. Klarica (1992) uplatňujú tri prístupy:

- oblasti cestovného ruchu rešpektujú hranice nižších administratívnych jednotiek (obcí a pod.),
- oblasti cestovného ruchu sú vytvorené ako špecifické regióny, ktoré nepokrývajú celé územie štátu,
- oblasti cestovného ruchu pokrývajú celé územie štátu, ale nekorešpondujú s aktuálnym administratívnym členením.

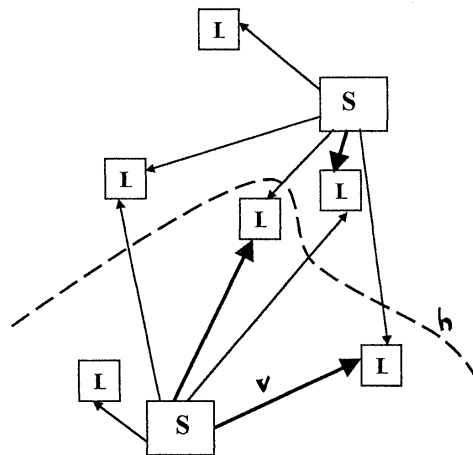
Z praktických dôvodov, súvisiacich v neposlednej miere aj s väzbou väčšiny štatistických údajov na administratívne členenie štátu, sa aj u nás regióny cestovného ruchu (Kotrba 1968) vytvorili tak, aby rešpektovali hranice nižších (obcí) i vyšších administratívnych jednotiek (okresov, krajov). Takýto postup má však nevýhodu v tom, že môže viesť k rozdeleniu väčšieho prírodného celku s rovnakým potenciálom krajiny pre cestovný ruch do dvoch oblastí cestovného ruchu (ako je to napr. v prípade Nízkych Tatier).

Rozdiely v kvalite, a tým aj v atraktivite potenciálu krajiny pre cestovný ruch v rôznych regiónoch, umožňujú uskutočniť ich kategorizáciu. Ani tento

postup nevyužíva všeobecne platné a exaktné kritériá. Najmä preto, že tieto by platili iba vtedy, ak by sa aplikovali v globálnych rozmeroch. Keď sa však zosťúpi na úroveň jednotlivých štátov, využívajú sa relatívne miery atraktivity. Tie všade dovoľujú rozlišovať tri kategórie regiónov cestovného ruchu:

- oblasti cestovného ruchu s medzinárodným významom,
- oblasti cestovného ruchu s celoštátnym významom,
- oblasti cestovného ruchu s užším regionálnym významom.

Okrem oblastí cestovného ruchu, vyčlenených na princípe homogenity kvality potenciálu krajiny pre cestovný ruch, sa v odbornej literatúre objavili tiež snahy predstaviť určitý typ regiónov cestovného ruchu ako teritoriálne celky vymedzené na princípe nodality. Takýto prístup podmienilo najmä štúdium rekreačného zázemia veľkých miest, ktoré sa stalo významnou súčasťou geografických výskumov cestovného ruchu. P. Mariot (1983) v súlade so svojou koncepciou funkčno-chorologického modelu cestovného ruchu názorne vystihol štruktúru i ohraňenie nodálnych regiónov cestovného ruchu (obr. 2).



Obr. 2. Schéma nodálneho regiónu cestovného ruchu

L – póly lokalizačných predpokladov cestovného ruchu, S – póly selektívnych predpokladov cestovného ruchu, h – hranice regiónov cestovného ruchu, v – orientácia a intenzita vzťahov medzi pólmi selektívnych a lokalizačných predpokladov cestovného ruchu (podľa Mariota 1983).

Termín stredisko cestovného ruchu (alebo centrum cestovného ruchu) sa v odbornej literatúre chápalo niekoľkými spôsobmi. V najvšeobecnejšej rovine sa istý čas za stredisko cestovného ruchu pokladalo každé miesto, na ktorom sa vyskytovalo zariadenie materiálno-technickej základne cestovného ruchu (horská chata, časť pobrežia vodnej nádrže s reštauráciou, lyžiarsky svah s vlekom a pod.). Od tohto prístupu sa však upustilo a podobné miesta topickej dimenzie sa označujú ako lokalita cestovného ruchu (rekreotop, recreational site, localisation récréative). Rozlišujú sa hlavne pre potreby územného plánovania.

V súčasnosti sa stredisko cestovného ruchu najčastejšie stotožňuje s najnižšími administratívnymi územnými jednotkami – obcami. Strediskom cestovného ruchu je teda obec, v chotári ktorej je väčšia koncentrácia zariadení materiálno-technickej základne cestovného ruchu (sústredená v jednej alebo niekoľkých lokalitách cestovného ruchu). Hraničné hodnoty tejto koncentrácie nie sú presne stanovené. Vyjadrujú sa výkonmi zariadení materiálno-technickej základne cestovného ruchu (najčastejšie počet prenocovaní a ich sezónne rozdelenie, ale tiež príjmy z cestovného ruchu, kapacita rekreačných dopravných zariadení a pod.), ktorých parametre sa využívajú ako jedno z hlavných kritérií typizácie stredísk cestovného ruchu.

TYPIZÁCIA STREDÍSK CESTOVNÉHO RUCHU

Problematike typizácie stredísk cestovného ruchu sa v odbornej literatúre venuje veľká pozornosť. Prakticky každá regionálne orientovaná štúdia alebo atlas (Mazúr 1980, Vahala 1987) v takej či onakej miere využíva a narába s typizáciou stredísk cestovného ruchu. V súvislosti s tým je k dispozícii pomerne bohatý súbor kritérií, aplikovaných pri určení typov stredísk cestovného ruchu v oblastiach s rôznou funkciou i intenzitou cestovného ruchu. Niektorí autori sa pokúsili zovšeobecniť jestvujúce informácie a prispieť k budovaniu všeobecne aplikovateľnej typizácie stredísk cestovného ruchu.

B. Bentien (1997) zhrnul základné požiadavky na kritériá typizácie stredísk cestovného ruchu. Podľa neho tieto kritériá musia byť:

- *lokalizovateľné* (to znamená, že sa musia jednoznačne viazať na určité, konkrétne miesto),
- *relevantné* (to znamená, že musia vystihnúť podstatné, imanentné črty stredísk cestovného ruchu),
- *vnútorne porovnateľné* (to znamená, že musia vyjadrovať určitú vlastnosť každého strediska rovnakou mernou jednotkou),
- *generalizovateľné* (to znamená, že musia poskytovať možnosť zjednodušeného vyjadrenia výsledkov).

Medzi najčastejšie používané kritériá typizácie stredísk cestovného ruchu patria charakteristiky, ktoré ich umožňujú rozlišovať na základe:

- sídelnej formy a štruktúry,
- polohy,
- veľkosti,
- intenzity cestovného ruchu,
- štruktúry materiálno-technickej základne cestovného ruchu.

Podľa G. Schwarzovej (1959) sú strediská cestovného ruchu z hospodárskeho aspektu osobitným typom sídiel, navštevovaným za účelom odpočinku. Na základe ich formy a štruktúry rozlišuje:

- izolované strediská cestovného ruchu s dominanciou rekreačnej funkcie, ktoré zväčša vznikli na morskom pobreží alebo v horských masívoch, výlučne pre účely cestovného ruchu,

- tranzitné strediská cestovného ruchu, ktoré slúžia ako prestupné uzly pri ceste do cieľových stredísk a majú funkciu vstupnej brány do väčších regiónov cestovného ruchu,

- vidiecke strediská cestovného ruchu, ktoré sa rozvinuli zväčša zo starších vidieckych sídiel s inou ako rekreačnou funkciou na morskom pobreží i v horských oblastiach,

- mestské strediská cestovného ruchu, ktoré majú rôzny pôvod, ale ich jednotnou črtou je vysoká úroveň urbanizácie prostredia.

Členenie stredísk cestovného ruchu podľa polohy patrí v geografickej literatúre k najstarším. Doteraz však nepokročilo ďalej od rýdzo popisného prístupu a dvoch základných typov polohy (prímorské, vnútrozemské), ktoré majú niekoľko subtypov. Takéto členenie sa však zväčša používa len pri charakteristikách rozľahlých území alebo oblastí cestovného ruchu.

Veľkostné rozdelenie stredísk cestovného ruchu je v geografickej literatúre hojne rozšírené. Často však vychádza iba z relatívnej situácie, tak aby umožnilo rozlíšiť veľkostné kategórie stredísk cestovného ruchu v študovanej oblasti. Najčastejšie sa pritom veľkosť stredísk meria počtom prenocovaní vo voľne prístupných ubytovacích zariadeniach (zvyčajne bez kempingov). Menšiu výpovednú hodnotu má rozlišovanie veľkostných skupín stredísk cestovného ruchu podľa počtu lôžok v zariadeniach cestovného ruchu, podľa počtu v nich zaregistrovaných hostí, podľa príjmov z cestovného ruchu (ktoré sa dajú ťažko oddeliť od príjmov v paraturistických zariadeniach) a pod. Aby sa dali porovnávať veľkostné typy stredísk cestovného ruchu v rôznych oblastiach, zaužívalo sa v európskych pomeroch rozlišovanie štyroch veľkostných typov stredísk cestovného ruchu (do 50 tis., 50-149 tis., 150-499 tis., 500 tis. a viac prenocovaní za rok).

Pri meraní intenzity cestovného ruchu sa využívajú viaceré ukazovatele. Klasickú podobu má už dnes index turistickej funkcie, ktorý predstavili vo svojej práci Baretje a Defert (1972):

$$Tf(t) = \frac{L \times 100}{P}$$

kde $Tf(t)$ = turistická funkcia strediska t , L = počet lôžok v ubytovacích zariadeniach strediska t , P = počet obyvateľov strediska t .

Tento jednoduchý vzorec, využívajúci najelementárnejšie štatistické údaje, autori a ich nasledovníci upravili aj na zložitejšiu podobu, ktorá si vyžaduje detailnejšie údaje o situácii v stredisku cestovného ruchu. Jeden z takto upravených vzorcov má tvar:

$$Tf(t) = \frac{L \times 100}{P - Pn}$$

kde $Tf(t)$ = turistická funkcia strediska t , L = počet lôžok v ubytovacích zariadeniach miesta t , P = počet obyvateľov strediska t , Pn = počet obyvateľov zamestnaných v terciálnej sfére.

V ďalších vzorcoch, ktoré vyjadrujú rôznu intenzitu významu cestovného ruchu v strediskách cestovného ruchu, sa využívajú nasledovné údaje:

$$\frac{\text{výška príjmov z cestovného ruchu}}{\text{počet obyvateľov}}$$

tzv. Schneiderov index:

$$\frac{\text{počet hostí} \times 100}{\text{počet stálych obyvateľov}}$$

Charvátov index:

$$\frac{\text{počet prenocovaní} \times 100}{\text{počet obyvateľov}}$$

K údajom charakterizujúcim intenzitu cestovného ruchu v strediskách cestovného ruchu patria tiež indexy informujúce o využití zariadení cestovného ruchu, napr. počet nocľahov alebo počet lôžok, resp. o zaťažení strediska cestovného ruchu, napr. počet návštevníkov alebo rozloha v ha.

Údaje vychádzajúce zo štruktúry, kapacity a výkonov zariadení materiálno-technickej základne cestovného ruchu jednotlivých stredísk ponúkajú veľmi bohatú škálu kritérií vhodných na ich odlišenie.

Základná charakteristika štruktúry siete ubytovacích zariadení je vhodná na rozlíšenie stredísk s celoročnou (prevaha stálych zariadení), resp. letnou sezónou (vysoký podiel sezónnych zariadení), na identifikovanie funkcie strediska v rámci prímestskej rekreácie (vysoký podiel objektov individuálnej rekreácie) a pod. Štruktúra iných zariadení materiálno-technickej základne cestovného ruchu veľa napovedá o funkcii strediska a o štádiu jeho rozvoja. V minulosti sa u nás uplatňovalo normatívne stanovenie štruktúry materiálno-technickej základne cestovného ruchu v základných typoch stredísk cestovného ruchu (letné stredisko kúpania a vodných športov na nížine, podhorské stredisko rekreácie a vodných športov, horské stredisko rekreácie a turistiky, vysokohorské stredisko turistiky a zimných športov). V súčasnosti je štruktúra materiálno-technickej základne cestovného ruchu vecou iniciatívy podnikateľských subjektov. Nároky na jej kvalitatívnu úroveň a pestrosť sa postupne zvyšujú.

Kapacita zariadení materiálno-technickej základne cestovného ruchu je dôležitým činiteľom ovplyvňujúcim objem návštevnosti strediska cestovného ruchu. Každý typ zariadení má vlastné kapacitné ukazovatele. Najčastejšie sa používajú údaje o kapacite ubytovacích zariadení merané počtom lôžok (dnes už menej často počtom izieb), alebo počtom lôžkodní (počet lôžok \times počet dní v roku, ktoré sú hosťom k dispozícii). U stravovacích zariadení sa kapacita udáva počtom miest pri stole (stoličiek). Ponuka rekreačných dopravných zariadení sa meria počtom prepravených osôb za hodinu (resp. za deň). Kapacita zariadení určených na športovanie vo voľnej prírode sa zväčša vyjadruje údajmi o ich plošnej výmere a pod.

Súbor údajov o kapacite zariadení materiálno-technickej základne cestovného ruchu vždy dopĺňujú aj údaje o ich výkonoch, ktoré sú základnými charakteristikami stredísk cestovného ruchu. Preto sa veľmi často využívajú aj pri ich typizácii.

K hlavným údajom charakterizujúcim výkony ubytovacích zariadení patria:

- počet ubytovaných, zvyčajne v dvoch skupinách (domáci, zahraniční hostia),

- počet prenocovaní, zvyčajne v dvoch skupinách (domáci, zahraniční hostia),
- využitie lôžkovej kapacity = počet prenocovaní \times 100/počet lôžkodní,
- priemerná dĺžka pobytu = (počet prenocovaní/počet ubytovaných) rozlišovaná tiež v dvoch skupinách (domáci, zahraniční hostia),
- príjmy za ubytovacie služby a pod.

Tieto údaje sa zvyčajne sledujú za rok. Pri detailnejších pohľadoch, zameraných najmä na aspekty sezónnosti, sa sledujú tiež ich hodnoty podľa jednotlivých mesiacov, alebo polrokov (zimný, letný), ako aj výkony ubytovacích zariadení v členení podľa ich štruktúry.

K ďalším údajom charakterizujúcim výkony materiálo-technickej základne stredísk cestovného ruchu patria príjmy získané v jednotlivých zariadeniach (stravovacích, zábavných, športových a iných), počet obslužených hostí (napr. prepravených na vlekoch alebo vstupeniek na kúpalisko) a pod.

Pri typizáciách stredísk cestovného ruchu sa občas používa jedno dominantné kritérium, akým je pri určení veľkostných typov stredísk cestovného ruchu počet prenocovaní za rok. Vo väčšine prípadov sa však v jednej typizácii používa viac kritérií, ktoré môžu mať rovnakú váhu (Kulinat 1972), alebo môžu byť hierarchicky jednoznačne zoradené (Mariot 1970).

Medzi najvšeobecnejšie typizácie stredísk patrí návrh K. Kulinata (1972), ktorý využil kombináciu štyroch kritérií:

- druhová štruktúra cestovného ruchu,
- intenzita cestovného ruchu,
- štruktúra ubytovacích zariadení,
- pomocné znaky.

V rámci druhej štruktúry cestovného ruchu rozlišuje K. Kulinat šesť druhov – kúpeľný, rekreačný prímorský, rekreačný vnútrozemský letný, rekreačný zimný, krátkodobý, služobný.

Intenzitu cestovného ruchu (i) vyjadruje počtom prenocovaní na jedného obyvateľa. Pritom rozlišuje:

- strediská cestovného ruchu prvého rádu ($i < 10$),
- strediská cestovného ruchu druhého rádu ($10 \leq i < 50$),
- strediská cestovného ruchu tretieho rádu ($50 \leq i < 100$),
- strediská cestovného ruchu štvrtého rádu ($i \geq 100$).

V rámci štruktúry ubytovacích zariadení rozlišuje strediská s prevahou ubytovacích kapacít:

- v hoteloch a penziónoch,
- v súkromí,
- v domovoch a podnikových zariadeniach,
- v rôznych typoch ubytovacích zariadení.

Ako pomocné znaky typizácie stredísk cestovného ruchu navrhuje:

- celkový počet prenocovaní za rok v tisícoch (do 50, 50-149, 150-499, 500 a viac),

- sezónnosť cestovného ruchu, vyjadrenú percentuálnym podielom počtu prenocovaní v letnom polroku (apríl-september) na celkovom počte prenocovaní za rok (do 25, 26-49, 50-62, 63-74, 75-86, 87-100),
- priemernú dĺžku pobytu v dňoch (do tri až sedem, viac ako sedem),
- vývoj počtu prenocovaní za ostatných päť rokov v % (pokles, alebo vzrast do 10%, vzrast 10-49, vzrast o 50 a viac).




























Pri tejto typizácii K. Kulinat navrhuje nebrať do úvahy počet miest v kempingoch a ako prípadné pomocné kritériá použiť tiež počet objektov individuálnej rekreácie a podiel počtu miest pri stoloch v reštauračných a zábavných zariadeniach ku počtu lôžok v ubytovacích zariadeniach.

Kulinatova typizácia je vhodná na prezentovanie rozmanitosti typov stredísk väčších a funkčne rozmanitejších územných celkov (napr. štátov). Jej kartografická interpretácia, ktorú autor tiež navrhol, umožňuje získať predstavu o rozmiestnení cestovného ruchu, oblastiach jeho zvýšenej koncentrácie a ich prevládajúcej funkcii. Jej slabiny vystupujú najmä pri určovaní druhej štruktúry cestovného ruchu, ktorá nie je definovaná exaktnejšie.

Typizáciu stredísk cestovného ruchu, ktorá sa dá aplikovať na území Slovenska, navrhol P. Mariot (1984). Táto typizácia má pevne stanovenú hierarchiu kritérií (intenzita cestovného ruchu, sezónnosť cestovného ruchu, priemerná dĺžka pobytu ubytovaných hostí), ktorá umožňuje rozlišovať strediská cestovného ruchu v prvom rade podľa významu, ktorý v nich má cestovný ruch. Pritom autor riešil aj problém kartografickej interpretácie výsledkov typizácie (obr. 3).

Prínosom tejto typizácie je jej exaktnosť a jasne stanovená hierarchia kritérií, umožňujúca v prípadoch, keď sa pátra po tom, akú úlohu zohráva cestovný ruch v sídelnej sieti určitého územia. Navyše umožňuje rozdeliť súbor stredísk cestovného ruchu do skupín, ktoré sa vyznačujú homogenitou posudzovaných znakov. O funkcii jednotlivých stredísk a ich veľkostnej kategórii však táto typizácia bližšie neinformuje. Navyše primárna pozícia kritéria intenzity cestovného ruchu (definovanej ako počet prenocovaní v maximálnom polroku/počet obyvateľov strediska) posúva do uhla pohľadu aj obce (najmä malé), v ktorých je absolútny objem cestovného ruchu malý. Navyše táto typizácia neumožňuje identifikovať strediská cestovného ruchu v zázemí miest, pretože počet pobytov v objektoch individuálnej rekreácie sa neprejavuje v údajoch o počte prenocovaní.

Na mape *Typy návštevných miest a oblastí cestovného ruchu*, uverejnenej v Atlase SSR (Mazúr 1980), predstavil P. Mariot variant typizácie stredísk cestovného ruchu SR na základe viacerých kritérií, z ktorých každé má rovnakú váhu. Z aspektu funkcie rozlíšil služobné, mototuristické (etapové, tranzitné), rekreačné celoročné (s liečbou, bez liečby), rekreačné sezónne strediská cestovného ruchu a strediská s inou funkciou. U každého z týchto typov (subtypov) si všimol tiež rozmery gravitačného zázemia, teda atraktívnosti strediska (širšie ako územie ČSSR, v rámci územia ČSSR). Z veľkostného hľadiska rozlíšil podľa počtu prenocovaní (v tis.) tri kategórie stredísk (do 40, 40-160, viac ako 160). Navyše do svojej typizácie zakomponoval aj kritérium intenzity cestovného ruchu (definovanej ako počet prenocovaní v maximálnom polroku/počet obyvateľov strediska), ktorej hodnoty tiež rozdelil do troch stupňov (menej ako 1, 1 až 11, viac ako 11).

Názov Vymedzenie Označenie Mapový symbol	strediská s cestovným ruchom $i < 1$ A 					
Sezónnosť Vymedzenie Označenie Mapový symbol	celoročná $s < 3$ Aa 			sezónna $s \geq 3$ Ab 		
Dĺžka pobytu Vymedzenie Označenie Mapový symbol	dní (d) $d < 3$ Aa1 	dní (d) $3 \leq d \leq 7$ Aa2 	dní (d) $7 < d$ Aa3 	dní (d) $d < 3$ Ab1 	dní (d) $3 \leq d \leq 7$ Ab2 	dní (d) $7 < d$ Ab3 
Názov Vymedzenie Označenie Mapový symbol	strediská cestovného ruchu $1 \leq i \leq 11$ B 					
Sezónnosť Vymedzenie Označenie Mapový symbol	celoročná $s < 3$ Ba 			sezónna $s \geq 3$ Bb 		
Dĺžka pobytu Vymedzenie Označenie Mapový symbol	dní (d) $d < 3$ Ba1 	dní (d) $3 \leq d \leq 7$ Ba2 	dní (d) $7 < d$ Ba3 	dní (d) $d < 3$ Bb1 	dní (d) $3 \leq d \leq 7$ Bb2 	dní (d) $7 < d$ Bb3 
Názov Vymedzenie Označenie Mapový symbol	centrá cestovného ruchu $11 < i$ C 					
Sezónnosť Vymedzenie Označenie Mapový symbol	celoročná $s < 3$ Ca 			sezónna $s \geq 3$ Cb 		
Dĺžka pobytu Vymedzenie Označenie Mapový symbol	dní (d) $d < 3$ Ca1 	dní (d) $3 \leq d \leq 7$ Ca2 	dní (d) $7 < d$ Ca3 	dní (d) $d < 3$ Cb1 	dní (d) $3 \leq d \leq 7$ Cb2 	dní (d) $7 < d$ Cb3 

Obr. 3. Schéma typyzácie stredísk cestovného ruchu podľa Mariota (1970)

Táto metóda umožnila autorovi rozdeliť 221 obcí SR, identifikovaných ako strediská cestovného ruchu, do 12 typov a predstaviť ich teritoriálnu distribúciu. Jej aplikácia vyúsťuje do prehľadnej kartografickej interpretácie výsledkov a informuje o rozmanitosti funkcií, resp. lokalizácií stredísk cestovného ruchu SR. Súčasne názorne dokumentuje nevýhody typizácií pracujúcich s databázou údajov z územia jedného štátu. Použité škály majú iba relatívnu (vnútroštátnu) výpovednú hodnotu a ich aplikácia v širších regionálnych dimenziách by neposkytla dostatočne výstižné výsledky.

Ďalší variant typizácie stredísk cestovného ruchu SR, tentoraz na úrovni bývalej ČSSR, predstavuje mapa *Cestovní ruch a rekreace* v Atlase obyvateľstva ČSSR (Vahala 1987). Jej autori (J. Vystopil a P. Mariot) použili pri typizácii stredísk cestovného ruchu ČSSR tiež niekoľko kritérií, z ktorých každému prisúdili rovnakú váhu. Veľkosťnú rozmanitosť stredísk, definovanú počtom prenocovaní za rok (v tis.), nesledovali podľa stupňov určitej škály, ale ako súvislú veličinu. To im umožnilo absolútne rozlíšiť (priemerom kruhovej značky) strediská, v ktorých bolo registrovaných 10 tis. až 3 mil. prenocovaní za rok. Z funkčného hľadiska rozlišovali rekreačné strediská letnej rekreácie pri vode, horské strediská, komplexné strediská a iné strediská cestovného ruchu. Osobitne znázornili na mape strediská koncentrácie objektov individuálnej rekreácie, pričom vyjadrili aj ich počet (od 10 do 8000 objektov).

Prínosom tejto typizácie je ďalší konkrétne aplikovaný variant kartografickej interpretácie jej výsledkov a pomerne seriózný náčrt regionálnej diferenciacie cestovného ruchu v rámci bývalej ČSSR. Za jej pozitíva možno považovať tiež snahu detailnejšie informovať o rozdieloch v hodnotách veľkosťného kritéria (počtu prenocovaní). Takéto informácie sú v typizáciách používajúcich niekoľkostupňovú škálu príliš generalizované (najmä o centrách zaradených do naj-vyššieho stupňa). Informácie o objektoch individuálnej rekreácie veľmi vhodne kompletizujú databázu o strediskách cestovného ruchu ČSSR. Potvrdzujú, že najmä v zázemí najväčších miest existujú významné strediská cestovného ruchu, ktoré typizácie nepracujúce s týmito údajmi neidentifikujú. Navyše znázornenie väzieb týchto stredísk k mestám, v ktorých má trvalé bydlisko väčšina majiteľov objektov individuálnej rekreácie, je konkrétnym dôkazom správnosti Mariotovej koncepcie existencie nodálnych regiónov cestovného ruchu, ktorú predstavil na príklade sfér vplyvov a gravitačného zázemia pólův cestovného ruchu západného Slovenska (Mariot 1983, obr. 48).

ZÁVER

Stručný pohľad na problematiku a metódy typizácie stredísk cestovného ruchu potvrdzuje, že táto tematika nie je doriešená dostatočne. Napriek existencii viacerých čiastkových, resp. regionálne limitovaných typizácií stále ešte chýba jednotný prístup ku koncepcii typizácie stredísk cestovného ruchu ako aj metódi, ktorá by komplexne a na všeobecnej úrovni riešila výber kritérií, ich kalibráciu, resp. ich hierarchiu. Považujeme za vhodné pripomenúť, že riešenie týchto problémov patrí k základným predpokladom teoretického napredovania každej špecializácie systému geografických vied, a preto stojí ako dôležitá úloha pred všetkými geografmi cestovného ruchu.

LITERATÚRA

- BARETJE, R., DEFERT, P. (1972). *Aspects économiques du tourisme*. Paris (Éditions gémin).
- BENTHIEN, B. (1997). *Geographie der Erholung und des Tourismus*. Gotha (Justus Perthes Verlag).
- HAGEL, J., MAIER, J., SCHLIEPHAKE, K. (1982). *Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, 2. München (Paul List Verlag).
- KLARIC, Z. (1992). Establishing tourist regions: the situation in Croatia. *Tourism Management*, 13, 305-311.

- KOTRBA, M. (1968). *Rajonizace cestovního ruchu v ČSSR*. Praha (Merkur).
- KULINAT, K. (1972). Die Typisierung von Fremdenverkehrsorten. *Göttinger Geographische Abhandlungen*, 60, 521-538.
- MARIOT, P. (1970). Probleme der Typisierung von Fremdenverkehrsorten in den ČSSR. *Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, 6, 37-48.
- MARIOT, P. (1983). *Geografia cestovného ruchu*. Bratislava (VEDA).
- MARIOT, P. (1984). Hauptaspekte der Teiltypisierung von Fremdenverkehrsorten auf Grund der Priorität des Kriteriums Fremdenverkehrsintensität. In Hofmeister, B., Steinecke, A., eds. *Geographie des Freizeit- und Fremdenverkehrs*. Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft), pp. 315-324.
- MAZÚR, E., ed. (1980). *Atlas Slovenskej socialistickej republiky*. Bratislava (SAV a SÚGK).
- PEARCE, D. (1995). *Tourism today: a geographical analysis*. Essex (Longman).
- RUPPERT, K., MAIER, J. (1970). Zum Standort der Fremdenverkehrsgeographie: Versuch eines Konzepts. *Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, 6, 9-36.
- SCHWARZ, G. (1959). *Allgemeine Siedlungsgeographie*. Berlin (Walter de Gruyter).
- VAHALA, V., ed. (1987). *Atlas obyvateľstva Československé socialistickej republiky*. Brno (Geografický ústav ČSAV).
- WARSZYŃSKA, J., JACKOWSKI, A. (1978). *Podstawy geografii turystyki*. Warszawa (PWN).

Peter Mariot

CONTRIBUTION TO THE TYPIFICATION OF THE TOURIST RESORTS

In agreement with the functional-chorological model of P. Mariot the tourist resorts can be considered the poles of the localization preconditions of tourism (Fig.1). Their situation, morphology, structure, function, seasonality, etc. are different. Their variety implies the stimulus to typify the tourist resorts, which is dealt with by the author with special regard to Slovakia.

Characteristics that make possible to discern the tourist resorts are among the most frequently used criteria of their typification on the basis of the settlement form and structure, situation, size (most often characterised by the number of overnights), intensity of travel (which compares the number of beds with number of the resort's inhabitants), structure, capacity, and performance of the material and technical supplies of travel. One or more criteria that can be either hierarchically arranged or can be equivalent are used for typification.

The study of K. Kulinat can be used as the example of a more generally conceived typification of tourism resorts using multiple criteria with identical weights. The author used four criteria: class structure of tourism, intensity of tourism, structure of accommodation facilities, and auxiliary traits (number of overnights, seasonality, mean length of stay, development of number of overnights). This typification is suitable for representation of the variety of resorts within the larger and functionally varied territorial units (states, for instance). Its cartographic form, also proposed by the author, makes it possible to obtain the idea on spatial distribution of tourism, areas of its increased concentration and their prevailing function. Its drawbacks are observable above all in connection with the determination of class structure of tourism, which has not been exactly defined yet.

P. Mariot proposed the typification of the tourism resorts, which can be applied to the territory of Slovakia. The hierarchy of criteria of this typification is fixed: rate of

tourism, seasonality of tourism, mean length of stay, which makes it possible to discern the resorts by importance of tourism for them. The author also addressed the problem of cartographic interpretation of the results of typification (Fig. 3). An obvious asset of this typification is its exactness and clearly stated hierarchy of criteria, which makes it suitable for application in cases when it is necessary to find out what role is played by tourism in the settlement network of a particular territory. However, this typification does not inform about the functions and size categories of the individual resorts.

P. Mariot presented on the map *The types of the visited places and areas of tourism* the variant of typification of resorts in the SR, based in several criteria (function, size of gravitational hinterland, number of overnights, rate of tourism), weight of which was identical, in the Atlas of the SSR. This method makes possible a transparent presentation of results and informs on diversity of functions or localisation of the tourism resorts in the Slovak Republic. Its result documents the shortcomings of typifications working with the database limited to a single state. The scales used have only relative (domestic) statement value and their application in wider regional dimensions may not bring the desirable results.

The map *Travel and Recreation* in the Atlas of population of the CSSR represents another variant of typification of tourism. Its authors (J. Vystoupil and P. Mariot) used for typification several criteria with identical weight: number of overnights a year, functions, structures of individual recreation. Contribution of this type of typification lies in a reliable outline of regional differentiation of tourism within the framework of the former CSSR, the efforts to inform more precisely on differences in the values of the size criterion (number of overnights), and above all, inclusion of information on location of the structures of the individual recreation. Expression of the linkages between the resorts and the towns where the owners of the individual recreation structures as a rule live, is the proof of correctness of Mariot's concept of existence of nodal regions of tourism (Fig. 2).

The brief review of the questions and methods of typification of the tourism resorts confirms that this subject is not duly attended. A single approach to the concept of typification of tourism resorts, as well as the methodology able to address selection of criteria, their calibration or hierarchy, are missing. Solution of the above-mentioned problems represents the basic prerequisite of theoretical progress of any branch of geographic sciences and this is the reason why it constitutes an important task for geographers involved in the theory of tourism.

Translated by H. Contrerasová